

การศึกษาแนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี

Study of the Development of the Small Scale Fisheries in Phetchaburi

ณัชชานุช พุ่มทอง* และ เสาวลักษณ์ วิบุรณกาล
Natchanuch Poomtong* and Saowalak Wiboonkar

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000
Program of Public Administration Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University,
Phetchaburi 76000

*To whom correspondence should be addressed. e-mail: n_pichitthanarat@hotmail.com

Received: 4 January 2024, Revised: 15 March 2024, Accepted: 30 April 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบและอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี และ 2) แนวทางในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร กลุ่มเป้าหมายถูกคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากประสบการณ์ตรง ความรู้ ความเข้าใจในบริบทของประมงพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งบทบาททางสังคม ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 16 คน ชาวประมงพื้นบ้าน 24 คน และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง 4 คน ซึ่งในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยแยกการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มออกจากกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและหลากหลาย โดยผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มสัมภาษณ์และกลุ่มสนทนาอาจมีบางรายที่ซ้ำกันแต่ไม่ทั้งหมด วิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ ประเด็นหลัก และตีความเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี คือ การใช้เรือและเครื่องมือพื้นบ้านในการจับสัตว์น้ำชายฝั่งแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ (1) การจำกัดพื้นที่ทำประมง (2) การลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง (3) การบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวด (4) การลักลอบใช้อุปกรณ์ผิดกฎหมายในเขตประมงพื้นบ้าน และ (5) การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ 2) แนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้าน ได้แก่ (1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) การสร้างกติกาชุมชน (3) การส่งเสริมอาชีพร่วมระหว่างรัฐและประชาชน และ (4) การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังในพื้นที่ชายฝั่ง

คำสำคัญ : ประมงพื้นบ้าน ประมงชายฝั่ง การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the patterns and challenges of small-scale fisheries in Phetchaburi Province, and 2) to explore development strategies for small-scale fisheries in the province. This study employed qualitative research methodology. The data collection tools included in-depth interviews, focus group discussions, and document analysis. The target groups were selected through purposive sampling, taking into account their direct experience, knowledge, understanding of local fisheries, and social roles in the community. The sample consisted of 16 community leaders, 24 local fishers, and 4 government officials. To ensure depth and diversity of the data, in-depth interviews and focus groups were conducted separately, although some participants overlapped between the two groups. The data were analyzed using content analysis to categorize themes, extract core issues, and interpret the results in alignment with the research objectives. The findings revealed that: 1) Small-scale fishing in Phetchaburi involves the use of boats and traditional fishing gear targeting specific marine species along the coast. Key challenges include: (1) reduced fishing areas, (2) decline in coastal marine resources, (3) strict enforcement of fishing laws, (4) illegal use of fishing gear in coastal zones, and (5) impacts of climate change. 2) Strategies for the development of small-scale fisheries include: (1) promoting community participation, (2) establishing community-based regulations, (3) supporting local livelihoods through collaboration between state and communities, and (4) enforcing coastal fishing laws more effectively.

Keywords : Small-Scale Fisheries, Coastal Fisheries, Community Participation, Coastal Resource Management, Sustainable Development

บทนำ

ประมงพื้นบ้านหรือประมงชายฝั่งมีความสำคัญต่อประเทศในด้านการผลิตอาหารโปรตีนจากเนื้อสัตว์ที่มีคุณภาพสูงให้แก่ประชากร เป็นแหล่งทำมาหากินแก่ชาวบ้านในชุมชนชายฝั่ง รวมทั้งยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าอาหารทะเลสำหรับการส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการทำประมงพื้นบ้านของประชาชนชายฝั่งทะเลกำลังประสบกับปัญหาอุปสรรคอันมีผลมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการทำประมงที่ใช้เครื่องมือประมงหลากหลายประเภทมีความทันสมัย และเป็นวิธีการทำประมงที่มุ่งเน้นปริมาณการจับสัตว์น้ำ โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของทรัพยากรสัตว์น้ำ ทำให้ปริมาณของทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งลดลงเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากถูกจับมาใช้จนเกินการผลิตตามธรรมชาติ [1] ทำให้การประกอบอาชีพประมงชายฝั่งไม่สามารถจับสัตว์น้ำชนิดใดชนิดหนึ่งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อการทำประมงชายฝั่ง เช่น รายได้ การจ้างงาน รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนประมงชายฝั่ง ทรัพยากรชายฝั่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณสมบัติเป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property) ควรเป็นของประชาชนทุกคนได้ใช้และเป็นเจ้าของร่วมกัน

ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามันรวมถึงช่องแคบมะละกาตอนเหนือ รวมความยาวชายฝั่งทะเลในประเทศทั้งสิ้นกว่า 2,815 กิโลเมตร ครอบคลุมจำนวน 23 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดทางฝั่งอันดามัน 6 จังหวัด และฝั่งอ่าวไทย 17 จังหวัด จังหวัดที่มีชายฝั่งทะเลยาวที่สุด คือ ประจวบคีรีขันธ์ มีชายฝั่งทะเลยาวถึง 251 กิโลเมตร ในขณะที่กรุงเทพฯ มีชายฝั่งทะเลสั้นที่สุด คือ 5.5 กิโลเมตร อยู่ในเขตบางขุนเทียน [1]

ในด้านการประมงพื้นบ้านหรือประมงชายฝั่งนั้น จะพบว่าพัฒนาการของการประมงทะเลไทยมีมาช้านาน จากรายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เล่มที่ 6 ด้านการประมงของโครงการ UNEP [2] ได้แบ่งช่วงการพัฒนาก่อเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ยุคก่อนปี 2503 ถือได้ว่าเป็นช่วงการเริ่มต้นพัฒนาการประมงทะเล เครื่องมือประมงที่ใช้ในยุคนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้าน และใช้เรือประมงขนาดเล็กไม่มีเครื่องยนต์ ต่อมาได้มีการพัฒนาเครื่องมือและดัดแปลงเรือประมงให้มีความเหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจับปลาผิวน้ำให้ดียิ่งขึ้น โดยการพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ ในช่วงนี้ได้รับจากประเทศญี่ปุ่น ผลผลิตสัตว์น้ำในช่วงนี้มีปริมาณระหว่าง 150,000-230,000 ตันต่อปี สัตว์น้ำที่จับได้ส่วนใหญ่เป็นปลาผิวน้ำ เช่น ปลาทุบ ปลาหลังเขียว และปลากะตัก สำหรับใช้บริโภคภายในประเทศเกือบทั้งหมด

ยุคระหว่างปี 2503-2523 มีการขยายตัวด้านการประมงทะเลอย่างรวดเร็วโดยมีปัจจัยสำคัญที่เป็นสิ่งจูงใจ ประกอบด้วย การพัฒนาเทคโนโลยีและเครื่องมือประมง เช่น อวนในล่อนสาหรับใช้ในการประมงพื้นบ้าน อวนลากเพื่อใช้สำหรับการประมงพาณิชย์ มาแนะนำและส่งเสริมแก่ชาวประมง การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเรือประมง จากเรือไม่มีเครื่องยนต์มาเป็นเรือที่ใช้เครื่องยนต์ การสนับสนุนทางด้านเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้วและจากองค์กรระหว่างประเทศ การลงทุน รวมทั้งการสนับสนุนด้านการเงินจากประเทศอุตสาหกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น โรงงานผลิตน้ำแข็ง โรงงานห้องเย็น และโรงงานแปรรูปสินค้าสัตว์น้ำ การสำรวจแหล่งประมงใหม่โดยภาครัฐ เช่น แหล่งทำประมงในทะเลจีนตอนใต้ และนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนการพัฒนาประมงนอกชายฝั่งหรือประมงทะเลลึก ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การประมงทะเลของไทยสามารถเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำจาก 150,000 ตัน ในปี 2503 เป็นมากกว่า 2 ล้านตัน ในปี 2520 จนติดอันดับหนึ่งในสิบของประเทศที่มีปริมาณการจับสัตว์น้ำสูงของโลก แม้ในบางปีจะมีวิกฤติการณ์น้ำมันเข้ามาส่งผลกระทบต่อผลผลิตในบางช่วงก็ตาม

ยุคหลังปี พ.ศ. 2523 ผลผลิตโดยรวมจากการประมงยังคงเพิ่มขึ้น ผลผลิตส่วนใหญ่ยังคงมาจากการประมงในอ่าวไทย แต่ร้อยละของผลผลิตนี้ลดลงอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากการพัฒนาการประมงของไทยตลอด 3 ทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ขาดยุทธศาสตร์การควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีการทำการประมงเกินกว่าสภาพสมดุลทางชีววิทยาในอ่าวไทย ผลผลิตสัตว์น้ำในอ่าวไทยมีปริมาณการจับต่อหน่วยลงแรงประมงลดลงอย่างต่อเนื่องคือ ลดลงจาก 293.9225 กิโลกรัมต่อชั่วโมงการลากอวนในปัจจุบัน [1]

ในสภาวะการณ์ปัจจุบันปัญหาทรัพยากรชายฝั่งของไทยที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาแก่อาชีพ และวิถีชีวิตของผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐจะมีนโยบายและมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของไทยเพื่อเป็นการคุ้มครองป้องกันการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยมีมาตรการ กฎ และระเบียบ รวมทั้งการรณรงค์เพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรประมงที่เสื่อมโทรมก็ตาม แต่นโยบาย มาตรการที่ภาครัฐดำเนินการโดยรวมกับพื้นที่ชายฝั่งประมงของไทยไม่ประสบผล ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน การดำเนินการโดยองค์รวมจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อันจะเห็นได้ว่า โดยภาพรวมผลผลิตของประมงชายฝั่งมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมและมีจำนวนลดน้อยลง แม้ว่าการพัฒนาทางด้านประมงของประเทศไทยเจริญก้าวหน้าและเกิดการขยายตัวเป็นอย่างมาก [3] เนื่องจากการประมงเป็นภาคธุรกิจที่มีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ผลผลิตทางการประมงถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและสังคม การพัฒนาประมงทะเลจึงเป็นส่วนหนึ่งอันนำไปสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมของ

ทรัพยากรประมงชายฝั่ง จากสถิติการประมงทะเล ปี พ.ศ. 2557 พบว่า ในปี พ.ศ. 2557 มีปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มรวมทั้งสิ้น 1,970,843 ตัน โดยจำแนกเป็นปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มจากธรรมชาติด้วยเครื่องมือทำการประมงประเภทต่างๆ 1,488,280 ตัน (ร้อยละ 75.51) และเป็นผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ประกอบด้วย การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ปลาน้ำกร่อย และหอยทะเล 482,563 ตัน (ร้อยละ 24.49) ซึ่งลดลงจาก พ.ศ. 2556 ซึ่ง ปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มรวมทั้งสิ้น 2,176,022 ตัน โดยจำแนกเป็นปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มจากธรรมชาติด้วยเครื่องมือทำการประมงประเภทต่างๆ 1,614,536 ตัน และเป็นผลผลิตสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ประกอบด้วย การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ปลาน้ำกร่อย และหอยทะเล 561,486 ตัน [4] ซึ่งเห็นได้ว่า ปริมาณสัตว์น้ำทั้งที่จับได้จากธรรมชาติ และการการเพาะพันธุ์ลดลง ดังนั้นในด้านของประมงทะเลพื้นบ้าน การจับสัตว์น้ำในทะเล การเพาะพันธุ์เพื่อคืนสู่ธรรมชาติที่ลดลง สะท้อนถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเล ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้าน ชาวประมงเกิดการแข่งขันและแย่งชิงการจับสัตว์น้ำ ชาวประมงทะเลพื้นบ้านบางกลุ่มใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่มีประสิทธิภาพสูง ไม่เหมาะสมและผิดกฎหมาย ส่งผลให้ทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลเกิดความเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้น และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ระหว่างชาวประมงทะเลพื้นบ้านกันเอง [3] ปัจจุบันชุมชนประมงพื้นบ้านตามจังหวัดชายทะเลต่าง ๆ จึงมีปัญหาในการดำเนินชีวิตและแหล่งทำกิน เพราะทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งลดน้อยลง หายากขึ้นแม้จะเพิ่มประสิทธิภาพของเครื่องมือประมงให้มีความสามารถในการจับมากขึ้นใช้เวลาทำการประมงมากขึ้นก็ตาม [5]

สำหรับจังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทยตั้งแต่อำเภอบ้านแหลมจนถึงอำเภอชะอำ รวมระยะทางประมาณ 82 กิโลเมตร ทำให้อาชีพการประมงเป็นอาชีพที่มีความสำคัญและสร้างรายได้ให้กับจังหวัดสูงมาก โดยในพื้นที่ประมงชายฝั่งของจังหวัดเพชรบุรีมีการทำประมงชายฝั่งในพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเพชรบุรี อำเภอชะอำ และอำเภอบ้านแหลม ใน 8 ตำบลดังนี้ อำเภอเมืองเพชรบุรี 2 ตำบล ได้แก่ 1) ตำบลหาดเจ้าสำราญ 2) ตำบลหนองขนาน อำเภอชะอำ 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางแก้ว และอำเภอบ้านแหลม 6 ตำบล ได้แก่ 1) ตำบลบ้านแหลม 2) ตำบลบางตะบูน 3) ตำบลบางขุนไทร 4) ตำบลปากทะเล 5) ตำบลบางแก้ว และ 6) ตำบลแหลมผักเบี้ย ในปัจจุบันปัญหาการทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชายฝั่งของจังหวัดเพชรบุรีก็มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น พบว่า การทำประมงชายฝั่งประสบกับปัญหาการจับสัตว์ทะเลได้น้อยลง มีเรือประมงจำนวนมาก สัตว์ทะเลเกิดไม่ทัน มีขนาดเล็กลงทุกวัน ต้นทุนในการจับสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น แม้จะมีการส่งเสริม และมีความสนใจในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง [6] และรวมถึงการตั้งกลุ่มชุมชนประมงพื้นบ้านเกิดขึ้น เช่น กลุ่มธนาคารปูม้า กลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลต่างๆ ก็ตาม จากสภาพการทำประมงพื้นบ้านดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการทำประมงพื้นบ้าน รวมไปถึงแนวทางการพัฒนาการทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชายฝั่งของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลต่อการขับเคลื่อนทางนโยบายและการปฏิบัติเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านจากบุคคล ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการทำประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งหมายถึงการทำประมงขนาดเล็กโดยใช้เรือประมงพื้นบ้านและเครื่องมือประมงแบบดั้งเดิมในบริเวณแนวชายฝั่งทะเล โดยมุ่งศึกษารูปแบบ อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี โดยเน้นศึกษากระบวนการจัดการประมงชายฝั่งขนาดเล็กที่ดำเนินการโดยชุมชนหรือครัวเรือนในท้องถิ่น โดยไม่รวมการประมงเชิงพาณิชย์หรือฟาร์มสัตว์น้ำขนาดใหญ่

ด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีที่เลือกศึกษา ได้แก่ พื้นที่ที่ยังคงมีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง และเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นถึงบริบทปัญหาและโอกาสในการพัฒนาอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 3 อำเภอ รวม 9 ตำบล ดังนี้

1. อำเภอเมือง 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลหาดเจ้าสำราญ และตำบลหนองขนาน
2. อำเภอชะอำ 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางแก้ว
3. อำเภอบ้านแหลม 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านแหลม ตำบลบางตะบูน ตำบลบางขุนไทร ตำบลปากทะเล ตำบลบางแก้ว และตำบลแหลมผักเบี้ย

โดยการเลือกพื้นที่ทั้ง 9 ตำบลนี้พิจารณาจาก (1) ความเข้มข้นของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านชายฝั่ง (2) ความหลากหลายของปัญหาและอุปสรรคในแต่ละพื้นที่ และ (3) ศักยภาพในการพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างครอบคลุม

ด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาคือ ชาวประมงพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ผู้ให้ข้อมูลหลักถูกคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติดังนี้ 1) มีประสบการณ์โดยตรงในการทำประมงพื้นบ้านหรือบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน 2) มีบทบาทในการนำเสนอปัญหาและแนวทางพัฒนาในพื้นที่ และ 3) เป็นผู้มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับระบบนิเวศและบริบทชุมชน โดย จำนวนผู้ให้ข้อมูลรวม 44 คน แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน 16 คน ชาวประมงพื้นบ้าน 24 คน และเจ้าหน้าที่รัฐ 4 คน โดยใช้วิธีการแนะนำจากผู้มีบทบาทในชุมชน (key introducers) และเทคนิค Snowball Sampling เพื่อให้เข้าถึงเครือข่ายผู้รู้เชิงลึกในแต่ละตำบล ซึ่งจำนวนผู้ให้ข้อมูลในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันตามความหนาแน่นของชุมชนประมงและความร่วมมือของชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือหลัก ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) และ แนวคำถามสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Guide) ทั้งนี้ผู้วิจัยมีการใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสร้างเครื่องมือวิจัย โดยออกแบบเครื่องมือจากการทบทวนเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการทดลองใช้กับกลุ่มย่อย (Pretest) จากนั้นจึงปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสัมภาษณ์และแนวคำถามไปขอความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านประมงพื้นบ้านและงานวิจัยเชิงคุณภาพ รวม 3 คน เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตถูกวิเคราะห์โดยวิธี การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ได้แก่ การถอดเทปเสียงและเรียบเรียงข้อมูล การจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็น การจัดกลุ่มแนวคิด และตีความเชิงเนื้อหา การเชื่อมโยงข้อมูลกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิค การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้

- 1) เปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างกัน เช่น ชาวประมง ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ
- 2) ใช้หลายวิธีเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์
- 3) ผู้วิจัยมีการหารือร่วมกับผู้ช่วยวิจัยในการถอดความ ตีความ และตรวจสอบข้อมูลในแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มความแม่นยำและลดอคติส่วนบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary research) เช่น เอกสารวิชาการ บทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แผนนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อจัดทำกรอบแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย
2. ข้อมูลปฐมภูมิ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้รับการคัดเลือกผ่านการแนะนำจากเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และจากการแนะนำแบบปากต่อปากของผู้ให้ข้อมูลรายก่อนหน้า ตามรูปแบบการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ทั้งนี้ จำนวนผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน เนื่องจากลักษณะของการทำประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่มีความเข้มข้นและบริบททางสังคมต่างกัน ทั้งนี้ขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ โดยลงพื้นที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยตรง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

- 2.1.1 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือ ผู้บริหารในหน่วยการปกครองท้องถิ่นในแต่ละตำบล ๆ ละ 1-2 คน

2.1.2 ตัวแทนประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านในแต่ละตำบล ๆ ละ 2-3 คน โดยเป็นชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวแทนชาวประมงนี้ เป็นการสัมภาษณ์โดยการแนะนำต่อ ๆ กันไป เริ่มจากการแนะนำจากผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่นนั้นๆ

2.1.3 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 4 คน

2.1.4 จัดการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เนื่องจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้ข้อมูลที่กว้างขวาง และการวิจัยนี้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงดำเนินการจัดการสนทนากลุ่มหรือประชุมกลุ่ม ๆ ละประมาณ 10-15 คน กับตัวแทนประชาชนชาวประมงพื้นบ้าน นักวิชาการ และผู้นำชุมชน จำนวน 3 ครั้งๆ ละ 10 -15 คน จากทั้ง 9 ตำบล โดยรวมตำบลใกล้เคียงเข้าด้วยกันดังนี้ 1) ตำบลแหลมผักเบี้ย ตำบลบางแก้ว ตำบลบางขุนไทร และตำบลปากทะเล 2) ตำบลหนองขนาน ตำบลหาดเจ้าสำราญ และตำบลบางเก่า 3) ตำบลบ้านแหลมกับตำบลบางตะบูน โดยเพื่อให้ทราบถึงอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้าน โดยมุ่งที่ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่หลากหลาย

ผลการวิจัย

1. รูปแบบประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี มี 2 รูปแบบ คือ

1.1 ประมงชายฝั่งแบบใช้เรือไปจับสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยใช้อุปกรณ์ไปกับเรือในการจับสัตว์น้ำ เช่น อวนปลา อวนปู ลอบ หอยหลอกหมึก และเบ็ดราว

ภาพที่ 1 อวนปลา

ภาพที่ 2 หอยหลอกหมึกหรืออวนหมึกสาย

ภาพที่ 3 เบ็ดราว

1.2 การทำประมงโดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำบนภาคพื้นดิน ได้แก่

1.2.1 โป๊ะ โพงพาง ลอบ ซึ่งในปัจจุบันไม่มีการใช้เครื่องมือชนิดนี้แล้ว

1.2.2 เบ็ดมือ ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน

1.2.3 การทำฟาร์มเลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ หอยนางรม และบ่อกุ้ง

ซึ่งโดยส่วนใหญ่สัตว์น้ำที่จับได้เป็นสัตว์น้ำจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง ปู ปลากระพง ปลากด กุ้งแม่น้ำ

ภาพที่ 4 โพงพางหลักในแม่น้ำ [7]

ภาพที่ 5 โพงพางตัวอย่าง [8]

2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้านชายฝั่งในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่

2.1 การทำประมงพื้นบ้านจำกัดพื้นที่น้อยลง เนื่องจากการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เกิดโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเล เช่น โรงงานปลาหมึก โรงงานคลังน้ำมัน ร้านอาหาร และการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้พื้นที่ทำประมงชายฝั่งน้อยลง เนื่องจากผู้ประกอบการรายใหญ่หรือนายทุนถือสิทธิ์ในการครอบครองพื้นที่ชายฝั่ง ทำให้ประมงชายฝั่งที่ใช้เรือเล็กเข้าไปในพื้นที่ชายฝั่งอย่างอิสระไม่ได้

2.2 การจับสัตว์น้ำได้น้อยลงเนื่องจากทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งลดน้อยลง อันเนื่องมาจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงชายฝั่งอันมีผลกระทบมาจากต่อสภาพแวดล้อมซึ่งปัญหาใหญ่เกิดจากทั้งน้ำเสียลงสู่ชายฝั่งจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งก่อผลกระทบโดยตรงต่อปริมาณ และความเติบโตของสัตว์น้ำชายฝั่ง เนื่องมาจากระบบนิเวศของป่าชายเลนเปลี่ยนไปซึ่งส่งผลเสียต่อความหลากหลายทางระบบนิเวศ

2.3 ปัญหาความเข้มข้นในการบังคับใช้ของกฎหมายประมง ซึ่งมาจากการตรวจเข้มการประมงที่ผิดกฎหมายของสหภาพยุโรป สหภาพยุโรปได้ออกกฎระเบียบการป้องกันยับยั้งและจัดการการทำประมงที่ผิดกฎหมาย (Illegal, Unreported and Unregulated (IUU) Fishing) กำหนดให้ ประเทศที่จะส่งออกสินค้าประมงที่จับจากทะเลไปยังสหภาพยุโรปต้องจัดทำระบบป้องกันยับยั้งและจัดการทำประมง แบบ IUU และ ต้องมีใบรับรองการจับสัตว์น้ำ (Catch Certificate) ประกอบการส่งออกสัตว์น้ำไปยังสหภาพยุโรป ทุกครั้ง เพื่อรับรองว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไม่ได้มาจากการทำ ประมงแบบ IUU ซึ่งทำให้แรงงานประมงพื้นบ้านบางส่วนหายไป เช่นลูกหลานชาวประมงที่อายุยังไม่ถึงเกณฑ์ 18 ปี ตามกำหนดของ IUU [9]

2.4 ปัญหาการลักลอบใช้เครื่องมือและเรือประมงผิดกฎหมายในเขตชายฝั่ง โดยเป็นการทำประมงแบบธุรกิจของนายทุนใหญ่ ที่ใช้เครื่องมือประมงขนาดใหญ่ลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตร หรือ 3 กิโลเมตรจากชายฝั่ง ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์ และเป็นพื้นที่ทำการประมงของชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถจับกุมได้ ซึ่งตามกฎหมายพระราชกำหนดการประมงพ.ศ. 2558 มาตรา 34 กำหนดไว้ว่าเรือประมงพื้นบ้านไม่สามารถหาปลานอกชายฝั่งเกินที่กฎหมายกำหนดห้ามมิให้ผู้ได้รับใบอนุญาตทำการประมงพื้นบ้าน ทำการประมงในเขตทะเลนอกชายฝั่ง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายในการอนุญาตดังกล่าว อธิบดีจะประกาศ อนุญาตให้เป็นการทั่วไปก็ได้ โดยจะกำหนดหลักเกณฑ์และ เงื่อนไขในการทำการประมงในเขตทะเลนอกชายฝั่งด้วยก็ได้ ทั้งนี้ปรากฏว่ามีการใช้อวนลาก และเรือคราดหอยที่ผิดกฎหมาย ของเรือประมงพาณิชย์ รุกล้ำพื้นที่ประมงพื้นบ้านเป็นผลให้เกิดการทำลายระบบนิเวศประมงชายฝั่ง ไม่สามารถสวนสัตว์น้ำขนาดเล็กไว้ได้ด้วย

2.5 ความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศซึ่งก่อให้เกิดปัญหาน้ำจืดที่ลงมาจากแม่น้ำเพชรบุรีที่มากหรือน้อยเกินไป ทำให้บริเวณชายฝั่งทะเลเสียสมดุลธรรมชาติ ซึ่งสภาพน้ำเค็มหรือจืดเกินไปส่งผลต่อสัตว์น้ำกร่อยชายเลนที่อาศัยอยู่

3. แนวทางในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่

3.1 การมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนประมงชายฝั่ง โดยหน่วยงานชุมชนและ/หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการวางแผนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกในการจัดการประมงทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการดูแลจัดการของเสียในพื้นที่

3.2 การสร้างกติกาสังคมร่วมกัน เพื่อรักษาทรัพยากรชายฝั่งและใช้ทรัพยากรประมงร่วมกันอย่างยั่งยืน ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากรและร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรร่วมกัน เช่นการสร้างกติกา การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ไม่ทำลายล้างสัตว์น้ำ การกำหนดขนาด อายุ ของสัตว์น้ำที่จับ ช่วงเวลาหรือฤดูกาลในการจับสัตว์น้ำ การกำหนดแหล่งทำประมงในชุมชนเพื่อเกิดการอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านทำประมงโดยใช้เรือขนาดเล็กและใช้เครื่องมือแบบเรียบง่ายเลือกจับสัตว์น้ำเฉพาะอย่าง ทั้งนี้ในระยะยาว โดยวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านต้องอาศัยทรัพยากรที่มีอย่างต่อเนื่องเพื่อทำมาหากิน ดังนั้นการสร้างกติกาสังคมจะช่วยสร้างความมั่นคงแก่วิถีชีวิตและความอยู่รอด

3.3 การส่งเสริมอาชีพประมงพื้นบ้านโดยความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและชุมชน โดยชุมชน และหน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือประเมินและตรวจสอบสถานะการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรประมงอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการศึกษาและจัดทำเขตอนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และร่วมกันรณรงค์ต่อต้านการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำและทรัพยากรชายฝั่ง สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

3.4 ภาครัฐบังคับใช้และดำเนินการเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือประมงชายฝั่งอย่างจริงจัง ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรประมงจากการประมงเพื่อการพาณิชย์ ดังนั้นภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการบังคับใช้ และลงโทษเอาผิดอย่างจริงจังกับการแบ่งเขตการทำประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ โดยให้แต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น ควบคุมและ กำหนดประเภทเครื่องมือและปริมาณสัตว์น้ำที่ทำการประมง ได้ ตลอดจนห้ามชาวประมงจากต่างถิ่นเข้าไปทำการประมง ในเขตประมงของท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น [9]

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้าน จะพบว่า อุปสรรคและปัญหาใหญ่คือ ปริมาณสัตว์น้ำที่ได้น้อยลง และชาวประมงพื้นบ้านมีพื้นที่ในการจับน้อยลง และจากการพูดคุยปัญหาร่วมกันชาวประมงในพื้นที่เชื่อว่าการใช้เครื่องมือผิดประเภทในการจับสัตว์น้ำเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างปัญหา ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในธรรมชาติมีน้อยลง เกิดไม่ทัน ดังนั้นมาตรการในเรื่องการกำหนดประเภทของเครื่องมือจับสัตว์น้ำ และการปิดอ่าวไทยที่กรมประมงกำหนดขึ้นมา จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยทำให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน ทำให้ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ปริมาณสัตว์น้ำบางอย่างเพิ่มขึ้น เช่น ปู กุ้ง และปลาชายฝั่งบางชนิด และเมื่อพิจารณาจากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อการพึ่งตนเองของชาวประมงพื้นบ้านใน ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ของชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ [10] ซึ่งค้นพบว่าสาเหตุที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำมีน้อยลงทุกปี เพราะการทำประมงโดยใช้ อวนรุน อวนลาก ที่เป็นเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย และมีเรือประมงพาณิชย์ใช้เครื่องมือที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติจับสัตว์น้ำวัยอ่อนที่ยังไม่ได้ขนาด ซึ่งในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านใน ตำบลเกาะสาหร่าย ได้รวมกลุ่มกัน และสามารถร่วมกันจัดการกับปัญหาได้ในระดับหนึ่งแต่ก็ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกในแต่ละกลุ่มของชาวประมงในตำบลด้วย เช่นการร่วมมือกันสอดส่องไม่ให้ใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตาม พบว่า โดยธรรมชาติของชาวบ้านที่มีภาระในชีวิต ทำให้หลายหมู่บ้านไม่มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งต่างคนต่างทำมาหากินเพื่อครอบครัว ประกอบกับการที่หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ไม่เห็นความสำคัญ และไม่มียุทธศาสตร์ให้สิทธิกับชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ไม่มีนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจนในการจัดการและดูแลทรัพยากรชายฝั่ง ทำให้ระบบการจัดการทรัพยากรชายฝั่งขาดการวางแผนและปฏิบัติตามแผนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะพบว่า จากข้อค้นพบของงานวิจัยของชัยรัตน์ สอดคล้องกับงานวิจัย การศึกษาการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในพื้นที่ประมงชายฝั่งของเพชรบุรีหลายชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ก่อให้เกิดผลดีต่อปริมาณสัตว์น้ำและทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันจะเป็นผลดีต่ออาชีพประมงชายฝั่ง ซึ่งเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชนชายฝั่งในอนาคต

จากผลการวิจัย จะพบว่า แนวทางการพัฒนาการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรีให้เกิดความยั่งยืนนั้น การมีสร้างจิตสำนึกชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการของชุมชน และดำเนินการโดยชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะพบว่าสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชนที่ว่า “ควรให้กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบและมีวิถีชีวิตผูกพันกับทรัพยากรในชุมชนดั้งเดิมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” อันเป็นผลจากงานวิจัยของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ [11] ที่ศึกษาวิจัยโครงการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพื้นที่เรื่อง “การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวปัตตานี” ซึ่ง ในงานวิจัยของเขมภัทท์ เย็นเปี่ยม และคณะ [12] ซึ่งศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรปูม้าโดยชุมชนประมงเรือเล็กบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: อ่าวเพ จังหวัดระยอง ก็เห็นว่า สิทธิชุมชนไม่ใช่สิทธิในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในพื้นที่นั้น พื้นที่เหล่านั้นก็ยังคงเป็นของรัฐ แต่อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาเป็นของชุมชน ชุมชนสามารถที่จะออกกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เพื่อพิทักษ์สิทธิและพื้นที่เหล่านั้นให้คงอยู่ หรืออีกนัยหนึ่ง สิทธิชุมชน หมายถึง สิทธิร่วมเหนือ ทรัพย์สินของชุมชน สมาชิกของชุมชนซึ่งทำหน้าที่ดูแลปกป้องกันถึงจะมีสิทธิใช้และได้ประโยชน์จาก ป่า โดยนัยนี้สิทธิชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว [1]

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลในประเทศไทย พบว่าผลของการวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคหลักของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง และ การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำลายสมดุลทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับงานวิจัยนี้ ดังนั้นจะพบว่างานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประมงพื้นบ้านจะมีผลการศึกษาและข้อเสนอแนะดังกล่าว เช่น ในงานวิจัย โครงการการปรับตัวของชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดปัตตานี [13] ซึ่งผลการศึกษาสะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชนชาวประมงต่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อให้ชุมชนประมงพื้นบ้านแข็งแกร่ง

โดยใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งหลักการสิทธิชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการปกป้องทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งนี้ส่วนสำคัญคือความร่วมมือกันกันของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนำหลักการจัดการทรัพยากรร่วม โดยคำนึงแนวทางในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน คือ ในการจัดการทรัพยากรใด ๆ นั้น รัฐไม่ควรดำเนินการแต่ผู้เดียวรัฐต้องเปิดโอกาสให้ผู้ทรัพยากรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้วย ซึ่งแนวคิดนี้องค์การสหประชาชาติได้บรรจุไว้ใน Agenda 21 Declaration และสนธิสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าการที่จะรักษาทรัพยากรไว้ให้มนุษยชาติได้ใช้ต่อไปในอนาคตนั้นจะต้องให้ผู้ทรัพยากรได้เป็นเจ้าของทรัพยากรนั้น และทำหน้าที่ในการดูแลรักษาและจัดการเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งผลของงานวิจัยการศึกษาแนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรีนี้ก็ได้เสนอแนวทางดังกล่าว

ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรีนี้ ข้อค้นพบของการวิจัยคือให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการร่วมทรัพยากรของชุมชน ซึ่งในประเด็นการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งนี้เป็นประเด็นสำคัญต่อความต่อเนื่องและดำรงอยู่ของประมงพื้นบ้านโดยทั่วไปเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้จากในงานวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการพึ่งตนเองของชาวประมงพื้นบ้านใน ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล [10] พบว่า สถานการณ์ของทรัพยากรประมงชายฝั่งช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการทำประมงเชิงพาณิชย์ ใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย ทำให้สัตว์น้ำเศรษฐกิจเสื่อมโทรมและปริมาณลดลง เกิดความขัดแย้งกับชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบจากการทำประมงเชิงพาณิชย์ ภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง และหลายหน่วยงานเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญที่สุดตามหลักการพึ่งพาตนเองซึ่งชาวประมงพื้นบ้านต้องมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการแก้ปัญหา

ทั้งนี้ในงานวิจัยแนวทางการพัฒนาประมงพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยเห็นว่าต้องริเริ่มการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งที่เป็นระบบ ด้านวิธีคิดและจิตสำนึกประชาชนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกใน เรื่องการอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐและผู้เกี่ยวข้องไม่เห็นความสำคัญในสิทธิชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรชายฝั่ง โครงสร้างชุมชนไม่เข้มแข็ง โครงสร้างเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านต้องเอาตัวรอด ด้าน รูปแบบและลักษณะการจัดการ ขาดองค์ความรู้เรื่องระบบการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน แนวทางในการส่งเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพประมงชายฝั่ง ควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณใน การประกอบอาชีพ ควรส่งเสริมและสนับสนุนความรู้และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาอาชีพ และควร ให้องค์ความรู้ในเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล การพัฒนารูปแบบในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง โดยเน้นความสามารถในการ พึ่งพาตนเองของชาวประมงพื้นบ้าน โดยใช้หลักการจัดการร่วม เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมและการ เรียนรู้ของชุมชน และพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวประมงพื้นบ้าน โดยชุมชนต้องริเริ่มการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งที่เป็นระบบ พัฒนาด้านวิธีคิดและจิตสำนึกให้แก่ชาวประมงและชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ และให้ความรู้ในเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล

เช่นเดียวกับงานวิจัย การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน กรณีศึกษาธนาคารปูม้า ชุมชนคลอง อบต.หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี [1] ซึ่ง ผลการวิจัยพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะภูมินิเวศและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อประกอบอาชีพประมง โดยมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน เพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค ซึ่งนำความเสื่อมโทรมมายังทรัพยากรประมงชายฝั่งเนื่องจากวิถีความสัมพันธ์การผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทำให้ชาวบ้านและชุมชนเกิดความตระหนักและเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้การมี ส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบและรูปธรรม โดยจัดตั้ง ธนาคารปูม้า ชาวประมงพื้นบ้านดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นหลักเนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพประมงจึงมีความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรประมงชายฝั่ง ทรัพยากรประมงชายฝั่งที่ชาวประมงใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ “ปูม้า” เมื่อมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันจึงต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้มีความสอดคล้องกับจำนวนเรือที่เพิ่มมากขึ้น การจัดตั้ง “ธนาคารปูม้า” เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง ซึ่งมีกระบวนการจัดการและกิจกรรมการจัดการที่เป็นระบบขั้นตอนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของธนาคารปูม้า โดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการจัดการ แนวคิดการจัดการร่วม หลักและแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดชุมชนกับการจัดการทรัพยากรประมง โดยให้สิทธิชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรของตนเอง ซึ่งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองพร้อมทั้งเกิดจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรเพื่อให้มีอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ก็สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมโดยริเริ่มและจัดการจากชุมชน จะทำให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อการทำประมงพื้นบ้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองท้องถิ่น สถาบันการวิจัย ควรเข้าไปกระตุ้นและส่งเสริมบทบาทของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง และอยู่ได้อย่างยั่งยืนด้วยตนเอง เพื่อให้ชุมชนประมงพื้นบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ รวมทั้งสอดส่องดูแลทรัพยากรในชุมชน ร่วมกันสร้างกติกา กฎเกณฑ์ มาตรการของชุมชนขึ้นมาใช้ร่วมกัน และสร้างเครือข่ายร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน เพื่อส่งเสริมการประมงพื้นบ้าน

2. หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทในการสร้างความเข้าใจ ระหว่างประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์เพื่อลดข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยการเปิดเวทีให้ชาวประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ได้แลกเปลี่ยนและหาข้อยุติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเขตพื้นที่การทำประมง และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรสัตว์น้ำ และทรัพยากรชายฝั่ง

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญและเข้มงวดในเชิงปฏิบัติการในการบังคับใช้กฎหมายกับเรือประมงพาณิชย์ที่ทำผิดกฎหมายและ ใช้เครื่องมือผิดประเภท รวมถึงการรื้อล้างพื้นที่ประมงชายฝั่ง เนื่องจากเรือประมงพาณิชย์ถูกห้ามไม่ให้ทำการประมงนอกน่านน้ำ ส่งผล ให้มีการลักลอบรื้อล้างเขตประมงพื้นบ้าน ทำให้เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านเกิดความเสียหาย และทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรม

เอกสารอ้างอิง

- [1] กรณิศาร์ นาถฤทธิ์. การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน: กรณีศึกษานาการปูม้าชุมชนคลอง อบต. หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. [สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาชุมชน]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2558.
- [2] กรมประมง. รายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เล่มที่ 6 ประมง เอกสารส่วนที่ 3 เล่มที่ 6/6. โครงการ UNEP GEF Project on Reversing Environmental Trends in the South China Sea and Gulf of Thailand (UNEP GEF SCS), ศูนย์พัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนกลาง, ชุมพร. 2549; 6: 3-7.
- [3] อภิรักษ์ สงรักษ์ และ เกสศิณีย์ แท่นนิล. ทศนคติของชาวประมงทะเลพื้นบ้านต่อการส่งเสริมประมง : กรณีศึกษาในอำเภอสี่เกา จังหวัดตรัง. กรุงเทพมหานคร : การประชุมวิชาการประมง กรมประมง ประจำปี 2549 ; 2549.
- [4] กลุ่มวิจัยและวิเคราะห์สถิติการประมง กองนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาการประมง กรมประมง. สถิติการประมงแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2561 (FISHERIES STATISTICS OF THAILAND 2018) ; 2559.
- [5] กลุณณะ มุขแก้ว. สถานภาพการจัดการทรัพยากรปูม้าในอ่าวพังงา: กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านบางพัฒนา ตำบลบางเตย อำเภอมะนัง จังหวัดพังงา. [วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต)]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; 2555.
- [6] ดวงพร จันทรแก้ว. แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส. [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล; 2550.
- [7] marinerthai Thai Fishing Ship Knowledge Center. 2561. เครื่องมือประมง : โพงพาง. [อินเทอร์เน็ต] ; 2561 [เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2563]. เข้าถึงได้จาก <http://marinerthai.blogspot.com/2012/01/set-bag-nets.html?view=classic>
- [8] สำนักข่าวอิศรา. จักรมประมงหยุดเรือโพงพาง ‘นักวิชาการ’ ชงวิจัยท้องถิ่นหาทางออกร่วมกัน. [อินเทอร์เน็ต] ; 2556 [เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2563]. เข้าถึงได้จาก <https://www.isranews.org/community/comm-news/comm-environment/24073>
- [9] วรณชัย สุวรรณกาญจน์ และ กลุณณะ ไวสารวจ. การพัฒนานโยบายประมงพื้นบ้านจังหวัดสงขลา. Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University. 2561; 2: 59-70.
- [10] ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ. การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการพึ่งตนเองของชาวประมงพื้นบ้านใน ต.เกาะสาหร่าย อ.เมือง จ.สตูล. [สำนักงานประสานงาน ชุดโครงการ การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ 4 จังหวัด ภาคใต้ตอนกลาง]. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.); 2557.
- [11] มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. โครงการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพื้นที่เรื่อง “การเคลื่อนไหวก่อให้เกิดสิทธิชุมชนของชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวปัตตานี”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ; 2561.
- [12] เขมภัทท์ เย็นเปี่ยม และคณะ. แนวทางการจัดการทรัพยากรปูม้าโดยชุมชนประมงเรือเล็ก บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: อ่าวเพ จังหวัดระยอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ; 2558.
- [13] สุวิมล พิริยธนาลัย และคณะ. . โครงการการปรับตัวของชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดปัตตานีกรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ; 2554.